Teorijsko-povijesni pristup tumačenju korisničkog aspekta knjižničnog kataloga

Petr Balog, Kornelija

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2016, 59, 25 - 48**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:549407

Rights / Prava: Attribution 4.0 International/Imenovanje 4.0 međunarodna

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

TEORIJSKO-POVIJESNI PRISTUP TUMAČENJU KORISNIČKOG ASPEKTA KNJIŽNIČNOG KATALOGA

THEORETICAL-HISTORICAL APPROACH TO THE INTERPRETATION OF THE LIBRARY CATALOGUE USER ASPECT

Kornelija Petr Balog
Odsjek za informacijske znanosti
Filozofski fakultet
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
kpetr@ffos.hr

UDK / UDC 025.4.03:017.1
Pregledni rad / Review
Primljeno / Received: 13. 10. 2015.

Sažetak

Ako uzmemo u obzir temeljni razlog i ciljanu publiku knjižničnog kataloga, potrebno je kontinuirano raditi na istraživanjima načina na koji mu korisnici pristupaju (neovisno o tome radi li se o katalogu na listićima ili *online*), razumiju li ga (elemente zapisa), znaju li se služiti njime te, u konačnici, uspijevaju li u katalogu pronaći ono što traže. S obzirom na tvrdnje da u današnje vrijeme knjižnični katalog gubi svoju važnost i korisnike, primjerenost kataloga korisničkim zahtjevima od ključne je važnosti za njegov opstanak. Rad daje kratki povijesni pregled najvažnijih spoznaja vezanih uz ponašanje korisnika u odnosu na knjižnični katalog te se, između ostalog, problematiziraju brojne teme vezane uz načine na koji ljudi dolaze i traže informacije, poput načela najmanjeg napora, pristupni vokabular, odnosno razlike u pristupu pretraživanju kataloga s obzirom na to radi li se o katalogu na listićima ili *online* katalogu. S pojavom novog konceptualnog modela za organizaciju informacija pod nazivom *Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa* (*Functional Requirements for Bibliographic Records* – FRBR), koji počiva na odnosu entitet-odnos, krajem devedesetih godina 20. stoljeća te, najnovijeg, njemu srodnog objektno usmjerenog modela

Vjesnik bibliotekara Hrvatske 59, 1/2(2016), 25-48
ISSN 0507-1925
© VBH 2016.

(FRBR$_{OO}$), kao i pojavom RDA-a, najnovijeg anglo-američkog kataložnog pravilnika (ali i šire) početkom 21. stoljeća, korisnički je aspekt dodatno naglašen, no, kako brojni autori zaključuju, nedovoljno istražen. U zaključku, rad donosi promišljanja autorice o novom hrvatskom pravilniku za katalogizaciju koji je u pripremi te važnosti uvažavanja svih dosadašnjih spoznaja vezanih uz korisničku problematiku traženja i pronalaženja informacija.

Ključne riječi: knjižnični katalog, korisnički aspekt, pretraživanje informacija, FRBR, FRBR$_{OO}$, RDA

Summary

If we consider the main reason for creation of the library catalogue as well as its main audience, it is necessary to continuously research how people interact with the catalogue (regardless whether we talk about the card or online catalogues), how they understand it (bibliographic elements), do they know how to use it, and finally, whether they manage to find what they are looking for. Taking into account the claims that today's library catalogue has been losing its significance for the users, it is of the utmost importance that the modern library catalogue is made in such a way that it fully meets user requirements. The paper gives a short historical overview of the most important findings related to the human information behaviour in relation to the library catalogue, and, among other things, discusses various topics concerning the ways humans look for and retrieve information, such as the principle of the least effort, access vocabulary, i.e. the differences in catalogue search between card and online catalogues. With the creation of the new conceptual entity-relationship model for organization of information entitled *Functional Requirements for Bibliographic Records* (FRBR), which was first introduced at the end of the 20th century, together with the newest object-oriented FRBR model (FRBR$_{OO}$), as well as the RDA, the new cataloguing code for the Anglo-American (but also wider) library community at the beginning of the 21st century, the user aspect has become more emphasized, but also, as many authors conclude, has still remained insufficiently researched. In conclusion, the paper offers the author's ideas about a new Croatian cataloguing code (in preparation) and the importance of implementing all the previous knowledge regarding the user aspect of information seeking and searching into it.

Keywords: library catalogue, user aspect, information retrieval, FRBR, FRBR$_{OO}$, RDA

Uvodna razmatranja

Cilj je ovoga rada razmotriti korisnički aspekt knjižničnog kataloga, no prije nego krenemo s detaljnom razradom i analizom brojnih čimbenika vezanih uz način na koji korisnici kataloga tom istom katalogu pristupaju i koriste ga, valja nešto reći o samom knjižničnom katalogu te podsjetiti se na njegove najznačajnije teoretičare, ali i praktičare. U radu će svakako biti govora o svrsi kataloga, njegovim zadacima i ciljevima, kao i tome jesu li se mijenjali tijekom vremena. Je li, uslijed razvoja tehnologije, došlo do promjene u načinu interakcije korisnika i kataloga? Jesu li se možda korisnička očekivanja promijenila?

S promjenama izazvanim novom informacijskom i komunikacijskom tehnologijom (IKT) te obiljem informacija dostupnim u brojnim formatima, i analognim i digitalnim, došlo je i do potrebe da se osmisle novi načini pristupanja organizaciji informacija – a ovdje ne mislimo samo na knjižnice i knjižnične kataloge, nego na sve ustanove koje imaju potrebu za smislenom organizacijom informacija radi njihovog učinkovitog pronalaska i pristupa. Tako nam kraj 20. stoljeća donosi novi konceptualni model organizacije informacija pod nazivom *Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa* (*Functional Requirements for Bibliographic Records* – FRBR)[1] usmjeren prema bibliografskim podacima te ubrzo nova dva na njemu utemeljena modela *Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka: konceptualni model* (*Functional Requirements for Authority Data* – FRAD)[2] usmjerenog prema normativnim podacima i *Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka: konceptualni model* (*Functional Requirements for Subject Authority Data* – FRSAD)[3] usmjerenog prema predmetu dokumenta, koji svi zajedno čine

[1] Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

[2] Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model : završni izvještaj, prosinac 2008. / uredio Glenn E. Patton, IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost i obrojčavanje autoriziranih zapisa (FRANAR) ; odobrili stalni odbori IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje, ožujak 2009. ; [s engleskog preveo Tomica Vrbanc]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

[3] Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka : konceptualni model / IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost predmetnih preglednih zapisa (FRSAR) ; urednice Marcia Lei Zeng, Maja Žumer i Athena Salaba ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje u lipnju 2010. ; [preveo s engleskog Predrag Perožić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.

takozvanu „FRBR obitelj“, a poznati su i kao model $FRBR_{ER}$[4]. S obzirom na postojanje ova tri srodna, ali ipak zasebna modela te činjenicu da su ih radile različite radne skupine i da imaju različite pristupe, od 2010. počelo se raditi na ujednačavanju i objedinjavanju ova tri modela. Dodatni razlog za to bio je i zaseban izvještaj FRBR Radne skupine za agregate (skupne entitete) (*FRBR Working Group on Aggregates*) iz 2011. godine[5] koji je, između ostalog, dopunio i pojasnio neke od ranije nerazriješenih pitanja vezanih uz skupne i sastavne entitete (*aggregate and component entities*). Tako se 2015. godine pojavljuje prvi nacrt novoga *FRBR knjižničnog referentnog modela* (*FRBR-Library Reference Model* – FRBR-LRM) koji se namjerava dati na javnu raspravu početkom 2016. godine.[6]

Paralelno s ovim zbivanjima u knjižničarskoj zajednici i u drugim zajednicama, osobito muzejskoj, dolazi do suradnje i razvoja novih konceptualnih modela. Ti novi modeli nastaju, važno je istaknuti, zbog osiguravanja veće interoperabilnosti između baštinskih ustanova i omogućuju da model FRBR postane prikladniji i za njih.[7] Tako nastaje objektno usmjereni model pod

[4] $FRBR_{ER}$ – FRBR *entity-relationship*.

[5] Final report of the Working Group on Aggregates [citirano: 2015-09-08] / IFLA Cataloguing Section, FRBR Review Group, Working Group on Aggregates. September 12, 2011. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbrrg/AggregatesFinalReport.pdf

[6] FRBR-Library Reference Model : combined draft / submitted by the Consolidation Editoral Group to the FRBR Review Group. 2015. [interni dokument]

[7] Naime, iako su autori modela FRBR prilikom njegovog nastanka tvrdili da je model napravljen i za ostale zajednice koje imaju potrebe za organizacijom informacija, a ne samo za knjižnice, kasnija je praksa pokazala da je ovaj konceptualni model za neku građu izuzetno dobar, a na neku građu i u nekim ustanovama gotovo neprimjenjiv. Tako je glazbena građa primjer građe koja je izuzetno pogodna za organiziranje uz pomoć modela FRBR (*vidi npr.* Vellucci, Sherry L. FRBR and music. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 131-152.), dok kod primjene ovog modela na serijske publikacije, umjetnička djela, pa čak i arhivsku građu, postoje određeni problemi. (*usp.* Shadle, Steve. FRBR and serials : one serialist's analysis. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 153-174.; Baca, Murtha; Sherman Clarke. FRBR and works of art, architecture, and material culture. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 103-110.; *te* Thurman, Alexander C. FRBR and archival materials : collections and context, not works and content. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 97-102.).

nazivom $FRBR_{OO}$,[8] koji u svojoj drugoj inačici iz 2014. godine predstavlja objektno usmjerenu interpretaciju modela FRBR, FRAD i FRSAD te ekstenziju muzejskog konceptualnog referentnog modela (*Conceptual Reference Model* – CRM) Međunarodnog komiteta za dokumentaciju (International Committee for Documentation – CIDOC), koje je glavno savjetodavno tijelo te tijelo odgovorno za muzejsku dokumentaciju Međunarodnog savjeta za muzeje (The International Council of Museums – ICOM), poznatijeg pod akronimom CIDOC CRM. Ovaj CIDOC-ov objektno usmjeren konceptualni referentni model razvijala je u zadnjih desetak godina (zadnja je verzija modela iz 2014. godine) ICOM/CIDOC-ova radna skupina za dokumentaciju s ciljem da osigura „ontologiju" za organizaciju informacija iz područja kulturne baštine.[9] Njegova je temeljna zadaća da posluži kao posrednik informacija kulturne baštine i kao svojevrsno semantičko „ljepilo" koje omogućuje razmjenu informacija velikog raspona te integraciju heterogenih izvora između različitih kulturnih ustanova.[10] S obzirom da su i muzejska i knjižničarska zajednica usporedo razvijale, svaka svoj, konceptualni model (knjižničarska FRBR, muzejska CIDOC CRM) pojavila se ideja da se oba modela harmoniziraju i poveća mogućnost razmjene podataka između ove dvije zajednice, a sve u svjetlu semantičkog *weba* i povezivanja podataka na način da se poveća interoperabilnost između ove dvije baštinske zajednice. Prvi nacrt modela $FRBR_{OO}$ nastao je 2006., a na javnoj raspravi trenutačno se nalazi $FRBR_{OO}$ 2.2.[11] Kao nastavak rada koji je započeo s konceptualnim modelom $FRBR_{OO}$, krajem 2013. i početkom 2014. godine pojavljuje se i $PRESS_{OO}$, model koji je razvijen upravo na temelju modela $FRBR_{OO}$, no koncentrira se prvenstveno na serijske publikacije. Novo kod njega je i to da ga nije razvijala IFLA, nego Međunarodni ured za ISSN u suradnji s Francuskom nacionalnom knjižnicom.

[8] FRBR : object-oriented definition and mapping from $FRBR_{ER}$, FRAD and FRSAD [citirano: 2015-10-09] / International Working Group on FRBR and CIDOC CRM Harmonisation ; supported by Delos NoE ; editors Chryssoula Bekiari … [et. al.]. (Version 2.2), March 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbroo_v2.2.pdf

[9] Više o modelu na stranici The CIDOC Conceptual Reference Model [citirano: 2015-09-08]. Dostupno na: http://www.cidoc-crm.org/

[10] *Usp.* Hunter, Jane. Combining the CIDOC CRM and MPEG-7 to describe multimedia in museums [citirano: 2015-09-08]. // Museums and the Web 2002 : proceedings / D. Bearman & J. Trant. Boston : Archives & Museums Informatics, 2002. Dostupno na: http://www.archimuse.com/mw2002/papers/hunter/hunter.html

[11] *Usp.* IFLA. World-wide review of $FRBR_{OO}$ 2.2 [citirano: 2015-09-08]. Dostupno na: http://www.ifla.org/node/9453

Cilj je ovoga modela premostiti propuste ranijih modela vezano uz organizaciju serijskih publikacija i neomeđene građe.[12]

Ovdje još valja napomenuti da su FRBR-LRM i $FRBR_{OO}$ razvijani usporedo, no da su različito postavljeni. Dok $FRBR_{OO}$ nastoji ostvariti usporedivost s muzejskim modelom CIDOC CRM-om, model FRBR-LRM postavljen je kao visoko generički konceptualni model.[13]

Kao što je uvod pokazao, područje organizacije informacija izuzetno je bogato zbivanjima, pojavom različitih konceptualnih modela te, u posljednje vrijeme, različitim inicijativama za konsolidaciju, ujednačavanje i, općenito, suradnju na području razmjene informacija u okviru baštinskih ustanova. Sve te inicijative i aktivnosti imaju utjecaj, neke izravno, neke neizravno, i na (knjižnični) katalog. U nastavku rada prvo ćemo dati kratak prikaz čimbenika koji utječu na korištenje knjižničnog kataloga, a zatim se pozabaviti definiranjem knjižničnog kataloga, a njegove zadaće/ciljeve pogledati kroz prizmu različitih pristupa, modela i autora.

1. Knjižnični katalozi i čimbenici koji utječu na njihovo korištenje

Knjižnični je katalog već dugo okosnica poslanja svih knjižnica. To je prvi alat koji je omogućio pronalazak i pristup informacijama bez ikakvog posrednika, na temelju izravnog povezivanja korisnika s knjižničnom građom. Međutim, knjižnični katalozi danas, posebice u SAD-u, bilježe sve manji broj korisnika, a uzevši u obzir napor i financijska sredstva koja se ulažu u njihovu izradu i održavanje, ovo je izuzetno zabrinjavajuća spoznaja.[14] Promjene u današnjem okruženju, novi alati za pronalazak i pristup informacijama u elektroničkom obliku, obilje informacija kojima smo okruženi, rastuća očekivanja naših korisnika, masovni digitalizacijski projekti, uz ostale promjene s kojima se svakodnevno susrećemo, neke je dionike i financijere, pa čak i neke knjižničare, dovelo do preispitivanja opravdanosti postojanja i daljnjeg

[12] Le Boeuf, Patrick. A basic introduction to $FRBR_{OO}$ and $PRESS_{OO}$ [citirano: 2015-09-14]. // World Library and Information Congress "Dynamic Libraries: Access, Development and Transformation" : 81st IFLA General Conference and Council, 15-21 August 2015, Cape Town, South Africa. Dostupno na: http://library.ifla.org/1150/1/207-leboeuf-en.pdf

[13] FRBR-Library Reference Model. Nav. dj. Str. 6.

[14] Calhoun, Karen. The changing nature of the catalog and its integration with other dicovery tools : final report : prepared for the Library of Congress [citirano: 2015-09-28]. 2006. Str. 5. Dostupno na: https://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf

razvijanja knjižničnog kataloga. Situacija je detaljno razmotrena i analizirana u nekoliko izvješća[15] i zaključak je uvijek bio da je knjižnični katalog nužan, no da ga je potrebno preoblikovati i modificirati da može pratiti zahtjeve i izazove suvremenog knjižničnog okruženja. Pri tome treba uvijek na umu imati i određene čimbenike koji znatno utječu na (ne)korištenje knjižničnih kataloga. U nastavku ćemo ukratko prikazati nekoliko, po našem mišljenju, najvažnijih čimbenika.

Načelo najmanjeg napora. Ovo načelo koje se pripisuje američkom lingvistu i filologu Georgu Zipfu[16] najpoznatije je načelo vezano uz proučavanje informacijskog ponašanja korisnika. Prema ovome načelu, ljudi koji su u potrazi za informacijama radije odabiru one informacije do kojih mogu lakše doći, pa čak i kada su svjesni da su te lako dostupne informacije lošije kvalitete i manje pouzdanosti od nekih za koje bi trebali uložiti više truda.[17] A korisnici u pravilu knjižnicu i knjižnični katalog percipiraju kao izvor podataka koji zahtijeva više napora. Ta se percepcija mijenja nakon što se korisnici bolje upoznaju s knjižničnim uslugama ili sudjeluju na radionicama informacijske pismenosti. Međutim, iskustva pokazuju da učenici/studenti rijetko smatraju da su im ta znanja i vještine potrebne za svladavanje školskoga gradiva i rijetko se dobrovoljno prijavljuju za sudjelovanje na takvim radionicama.

Katalog na listićima i strojno čitljiv katalog. Postoje znatne razlike u korištenju kataloga u obliku listića i strojno čitljivih kataloga. Kod kataloga na listićima rana su istraživanja pokazala da u visokoškolskim knjižnicama korisnici u najvećoj mjeri traže poznatu jedinicu (*known-item*), a predmetno je pretraživanje zastupljeno u manjem opsegu. Isto tako, preddiplomski studenti koji ne poznaju dobro područje istraživanja u pravilu traže prema predmetu, dok oni iskusniji, studenti viših godina ili znanstvenici, s dobrim poznavanjem područja, traže jedinice koje su im poznate.[18] S druge strane, strojno čitljivi katalozi bilježe promjenu navika pretraživanja kataloga – sve

[15] *Usp.* Bates, Marcia J. Improving user access to library catalog and portal information : final report [citirano: 2015-09-28]. 2003. Dostupno na: http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/2.3BatesReport6-03.doc.pdf; *također,* Calhoun, Karen. Nav. dj.

[16] *Usp.* Zipf, George Kingsley. Human behavior and the principle of least effort. Cambridge, Mass. : Addison-Wesley, 1949.

[17] Bates, Marcia J. Nav. dj. Str. 4.

[18] Bates, Marcia J. The design of databases and other information resources for humanities scholars : the Getty Online Searching Project Report No. 4. // Online & CD-Rom Review 18, 6(1994), 331-340.

veći broj korisnika pretražuje prvo prema predmetu[19], zatim prema početnoj riječi iz naslova[20] te, u konačnici, prema bilo kojoj ključnoj riječi iz naslova[21]. Nadalje, kod kataloga na listićima velik je problem kod pretraživanja po predmetu predstavljala činjenica da je većina korisnika katalog pretražila samo jednom, a kada traženo nije našla, zaključila da knjižnica ne posjeduje građu o tom predmetu. U pravilu nisu preoblikovali upit pa ponovno pretražili prema srodnom ili sličnom terminu. S druge strane, kod strojno čitljivog kataloga korisnici (osobito iz područja humanističkih znanosti) imali su kontinuiranih problema s korištenjem logičkih (Booleovih) operatora prilikom pretraživanja.[22]

Korisnikov pristupni vokabular. Korisnikov pristupni vokabular u pretraživanju kataloga znatno se razlikuje od terminologije koju koriste knjižničari kada opisuju entitete u katalogu. Prema M. Bates, postoji tek 10 do 20 posto šanse da će dvije osobe upotrijebiti isti termin za opisivanje nekog koncepta ili da će korisnik i informacijski stručnjak upotrijebiti isti termin za isti koncept, jedan za traženje, a drugi za označivanje.[23] Zbog toga je potrebno izraditi informacijske sustave koji će imati ulazni vokabular bogat neusvojenim terminima (takozvani tezaurus namijenjen krajnjim korisnicima ili *end-user* ili *searcher thesaurus*) koji bi osigurali veću mogućnost pronalaska traženog. To također znači da je izuzetno važno izgraditi takva sučelja knjižničnih kataloga koja korisnicima pomažu i vode ih kroz cijelo iskustvo pretraživanja. U takvim bi sučeljima korisnici pretraživanje započeli svojim terminom, a sučelje bi taj termin usporedilo s (tematskim) skupinama termina u svojoj bazi podataka (nadziranim, ali i nenadziranim). Ako bi se u bazi našao istovjetan termin, cijela bi se skupina termina pojavila na zaslonu. Korisnik bi

[19] Cochrane, Pauline A. A paradigm shift in library science. // Information Technology and Libraries 2, 1(1983), 3-4.

[20] Larson, R. R. The decline of subject searching : long-term trends and patterns of index use in an online catalog. // Journal of the American Society for Information Science 42, 3(1991), 207.

[21] Hildreth, Charles R. The use and understanding of keyword searching in a university online catalog. // Information Technology and Libraries 16, 2(1997), 52.

[22] *Usp.* Borgman, Christine L. Why are online catalogs hard to use? : lessons learned from information-retrieval studies. // Journal of the American Society for Information Science 37, 6(1986), 392.; *također,* Siegfried, Susan; Marcia J. Bates; Deborah N. Wilde. A profile of end-user searching behavior by humanities scholars : the Getty Online Searching Project Report No. 2. // Journal of the American Society for Information Science 44, 5(1993), 273-291.

[23] Bates, Marcia J. Indexing and access for digital libraries and the Internet : human, database, and domain factors. // Journal of the American Society for Information Science 49, 13(1998), 1188.

zatim mogao pretraživati bazu po svim terminima iz navedene skupine (implicitni operator ILI), ili pak označiti samo one termine po kojima želi provesti pretraživanje. Nešto slično ugrađeno je već u pretraživanje baza podataka poput MEDLINE-a, a pojavili su se i neki knjižnični katalozi koji su iskorak napravili uz pomoć automatskog proširenja upita (*automatic query expansion* – AQE) primijenjenog primjerice u sustavu Okapi[24].

Iz svega ovoga možemo zaključiti da na sam doživljaj pretraživanja kataloga utječu brojni čimbenici koji mogu znatno pomoći, ali i otežati korisnikovo iskustvo. Dakako da su neki od tih čimbenika i kataložna pravila, no ovo je poglavlje nastojalo rasvijetliti činjenicu da uz njih postoji čitav niz drugih čimbenika koji znatno utječu na to kako krajnji korisnik doživljava pretraživanje kataloga.

2. Tradicionalni ciljevi/zadaće (abecednog) knjižničnog kataloga

Povijesno gledajući, početkom suvremenog knjižničarstva smatraju se aktivnosti i napori koje je Antonio Panizzi, u prvoj polovici 19. stoljeća, uložio u organizaciju građe knjižnice Britanskog muzeja. Za tu je svrhu Panizzi, zajedno sa suradnicima, sastavio svoje čuveno 91 pravilo, svojevrsni kataložni pravilnik svoje knjižnice, i objavio ga 1841. Međutim, iako su ova pravila danas izuzetno važna za svjetsku kataložnu zajednicu, u njima su se davale upute o tome kako, na primjer, zabilježiti ime autora i naslov djela, kako postupati s anonimnim djelima i sl., no nije se promišljalo o zadaćama tog kataloga.[25] Dakle, prije same izrade pravila nije se promišljalo o tome na koja je pitanja korisnika to pomagalo za pronalaženje građe u velikoj zbirci knjižnice Britanskog muzeja trebalo dati odgovore.

[24] Sustav Okapi primijenjen je primjerice u knjižničnom katalogu sveučilišta City University London [citirano: 2015-10-08]. Dostupno na: http://www.city.ac.uk/library. Više o samom sustavu može se naći u Walker, Stephen; Micheline Hancock-Beaulieu. Okapi at City : an evaluation facility for interactive IR [citirano: 2015-10-08]. London : Centre for Information Science City University : British Library Research and Development, 1991. Dostupno na: http://sigir.org/resources/museum/

[25] Denton, William. FRBR and the history of cataloging. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 38.

Prvi u povijesti katalogizacije koji je u predgovoru svome djelu pod nazivom *Rules for a Dictionary Catalog* iz 1876.[26] ponudio ciljeve (*Objects*) knjižničnog kataloga bio je Charles Amy Cutter. Cutter je u ovome djelu američkoj knjižničarskoj zajednici ponudio novu vrstu kataloga, takozvani ukršteni katalog, u kojem su se u jednom abecednom nizu redali zapisi čije su pristupnice bile autorovo ime, naslov i/ili predmet djela. Tako su se u tom katalogu na jednome mjestu mogli pronaći zapisi o djelima koje je, primjerice, napisao jedan autor te o djelima koja govore o tom istom autoru. Cutter je, dakle, u svome ukrštenom katalogu krenuo od promišljanja o korisnicima i o tome koje bi njihove potrebe katalog trebao ispuniti. Stoga je prije nego je ponudio pravila za izradu ukrštenog kataloga ponudio njegove zadaće ili ciljeve:

„Katalog mora

1) omogućiti osobi pronalaženje knjige kojoj zna A) autora B) naslov C) predmet;
2) pokazati što knjižnica posjeduje D) od nekog autora E) o nekom predmetu F) u nekoj vrsti literature;
3) pomoći u izboru knjige G) s obzirom na izdanje H) s obzirom na vrstu“. [27]

Ovim vjerojatno najcitiranijim ciljevima kataloga u povijesti katalogizacije, Cutter je prvi put u povijesti dao odgovore na pitanja o svrsi kataloga i usmjerio aktivnosti katalogizatora prema davanju odgovora na njih. Mora se naglasiti da su svi kasniji teoretičari ove ciljeve stilizirali, parafrazirali ili preoblikovali, ali u osnovi nisu znatno odstupali od njih.[28]

Druga polovica 20. stoljeća donosi poznatu Parišku konferenciju o kataložnim načelima (1961.), na kojoj su se okupili predstavnici 53 zemlje i 12 međunarodnih organizacija.[29] Na konferenciji su donesena tzv. *Pariška načela* odnosno ciljevi. U ovom se slučaju radilo samo o abecednom katalogu. Ova načela, inače pod snažnim utjecajem američkog teoretičara Seymoura

[26] Kada je djelo prvi put objavljeno 1876. imalo je malo drugačiji naslov: *Rules for a printed dictionary catalogue*. Međutim, u kasnijim izdanjima Cutter je sam izbacio riječ “printed” te pojednostavio pisanje riječi “catalogue” te je to djelo danas općepoznato pod gore navedenim naslovom. *Usp.* Isto, str. 40.

[27] Cutter, Charles Amy. Rules for a dictionary catalog. Reprint. London : The Library Association, 1948. *Citirano prema:* Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : „Benja“, 1995. Str. 48-49.

[28] Horvat, Aleksandra. Nav. dj. Str. 49.

[29] Denton, William. Nav. dj. Str. 47.

Lubetzkog, pobornika pojednostavljenja kataložnih pravila i postupaka, na sljedeći način definiraju zadaće kataloga:

„Katalog mora biti djelotvorno pomagalo za utvrđivanje:

2.1 posjeduje li knjižnica određenu knjigu pobliže označenu

(a) autorovim imenom i naslovom

(b) kad autor nije naveden u knjizi, samo naslovom, ili

(c) kad su autor i naslov neprikladni ili nedovoljni za identifikaciju, odgovarajućom zamjenom za naslov.

2.2 (a) koja djela određenog autora

(b) koja izdanja određenog djela postoje u knjižnici".[30]

Ako se usporede Cutterovi ciljevi s onima koji su definirani na Pariškoj konferenciji, može se vidjeti da su vrlo slični. U osnovi, ciljevi su gotovo prepisani od Cuttera (u onim elementima koji se odnose na abecedni katalog, dakako), no ovdje je bitno da je prvi put publika kojoj su ti ciljevi upućeni prešla granice jedne države. Naime, Cutterovi su ciljevi ipak pisani za knjižničare jedne države, SAD-a, a sada su te ciljeve sročile i s njima se složile brojne zemlje i međunarodne organizacije i to je bio velik korak prema standardizaciji kataložnih postupaka na međunarodnoj razini. Također, ono što je različito između ovih i ranijih, Cutterovih, ciljeva je terminologija. Naime, dok Cutter u svojim ciljevima koristi riječ „knjiga" (*book*), kasnija *Pariška načela* rabe riječ „djelo" (*work*). Naime, kao što je već ranije spomenuto, u pripremi same Konferencije te pisanju načela, veliku je ulogu i utjecaj imao američki katalogizator Seymour Lubetzky. I dok se Lubetzky u pravilu slagao s Cutterovim ciljevima, zamjerao mu je što je propustio jasno i nedvojbeno napraviti razliku između pojmova knjiga i djelo[31] pa se Lubetzky pobrinuo da to u *Načelima* bude jasno naglašeno.

[30] Statement of Principles [citirano: 2015-09-10] / adopted by The International Conference on Cataloguing Principles. Paris, October 1961. Dostupno na: http://www.nl.go.kr/icc/paper/20.pdf

[31] Lubetzky, Seymour. Principles of cataloging. Final report. Phase I: Descriptive cataloging. // Seymour Lubetzky : writings on the classical art of cataloging / compiled and edited by Elaine Svenonius and Dorothy McGarry. Englewood, Colo. : Libraries Unlimited, 2001. Str. 273.

3. Ciljevi knjižničnih kataloga u elektroničkom okruženju

Sedamdesetih godina 20. stoljeća, pojavom prvih strojno čitljivih kataloga, ponovno se aktualizirala polemika o zadaćama kataloga, ovog puta u strojno čitljivom obliku.[32] Zaključak tih ranih rasprava bio je da katalog, neovisno o obliku, u osnovi nije promijenio svoje temeljne zadaće. Jedina znatnija razlika od tradicionalnog kataloga, prema M. Gormanu, je ta da strojno čitljiv katalog u svojoj kasnijoj razvojnoj fazi (on je naziva „fazom proširenja") omogućuje istovremeno pretraživanje kataloga po nekoliko parametara (on ga naziva „sinergijskim").[33] Međutim, s većom pojavom, prvo izravno dostupnih, elektroničkih publikacija te, postupno, sve većom dominacijom daljinski dostupnih publikacija i elektroničkim okruženjem u kojem se današnje knjižnice nalaze, međunarodna je knjižničarska zajednica, predvođena IFLA-om (International Federation of Library Associations and Institutions), krovnom udrugom knjižničarskih društava i ustanova na međunarodnoj razini, zaključila da dotadašnji modeli za organizaciju informacija više nisu prikladni te krajem 20. stoljeća osniva posebnu Radnu skupinu čiji je zadatak bio ispitati zadaće koje bibliografski zapisi u drastično promijenjenom bibliografskom univerzumu imaju te uspijevaju li odgovoriti izazovima koje pred njih postavljaju novi mediji, različite aplikacije te različite potrebe korisnika. Nakon javne rasprave, završni je izvještaj prihvaćen 1997. godine.[34] Novi konceptualni model pod nazivom *Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa* (*Functional Requirements for Bibliografic Records* – FRBR) označio je veliki preokret u načinu organizacije knjižničnih kataloga, a, između ostalog, označio je i nove smjerove promišljanja o načinima na koje strojno čitljiv i javno dostupan knjižnični katalog odgovara i zadovoljava potrebe korisnika. Pri tome se treba voditi računa da taj katalog u sebi objedinjuje gotovo sve ranije poznate vrste kataloga i dopušta pristup zapisima prema različitim pristupnicama (autor, naslov, predmet, klasifikacijska oznaka, ključna riječ iz naslova itd.). Stoga je razumljivo da su korisnički zadaci, odnosno ciljevi kataloga redefinirani. *Studija* FRBR-a donosi četiri generička zadatka kataloga s obzirom na postupke korisnika.

---

[32] *Vidi npr.* Grose, Michael W.; Maurice B. Line. On the construction and care of white elephants : some fundamental questions concerning the catalogue. // Library Association Record 70(1968), 2-5.; *također,* Malinconico, Michael S.; Paul J. Fasana. The future of the catalog : the library's choices. White Plains, NY : Knowledge Industry Publications, 1979.

[33] Gorman, Michael. Thinking the unthinkable : a synergetic profession : online catalogs go beyond bibliographic control. // American Libraries 13(1982), 437-474.

[34] Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Nav. dj. Str. 7-8.

„Katalog treba osigurati:

- mogućnost pronalaska (*find*) entiteta koji odgovaraju korisnikovu kriteriju pretraživanja (jednog ili skupa entiteta);
- identifikaciju (*identify*) entiteta (odnosno, treba omogućiti korisniku da na temelju elemenata u bibliografskom zapisu utvrdi odgovara li opisani entitet onom traženom, te da razlikuje više entiteta sa sličnim obilježjima);
- odabir (*select*) entiteta koji odgovara korisnikovim potrebama (primjerice u odnosu na sadržaj, format i sl.);
- dobivanje pristupa (*access*) opisanom entitetu (primjerice posuditi ga u knjižnici, elektronički mu pristupiti i sl.)".[35]

Kod ovih novih generičkih ciljeva uočava se i značajna promjena terminologije u odnosu na ranije, mogli bismo reći, tradicionalne ciljeve kataloga. Prvenstveno se to vidi na korištenju termina „entitet" koji ovdje zamjenjuje dosadašnju „knjigu" ili „jedinicu građe", budući da se ovaj konceptualni model, kao što je ranije napomenuto, prilikom svoga nastanka nije želio ograničiti samo na knjižnice kao ustanove koje će ga koristiti. Osim toga, ovaj model koji opisuje odnose na razini entiteta, njihovih atributa i odnosa koji među njima postoje, pod pojmom entitet podrazumijeva različite stvari: entitet može biti određeno *djelo* (*work*), apstraktni intelektualni sadržaj koji korisnik traži, to može biti konkretno izdanje (npr. 2. promijenjeno izdanje, prijevod određenog prevoditelja i sl.), odnosno *izraz* tog djela (*expression*), može biti knjiga koju je objavio određeni nakladnik, određene godine, odnosno *pojavni oblik* (*manifestation*) te, naposljetku, to može biti baš točno određeni primjerak (jedinica građe = *item*) tog djela (primjerice, primjerak s potpisom autora). Iako su ovi ciljevi prilično općeniti, knjižničarska je zajednica smatrala da ih je još potrebno doraditi, tako da se u pravilu prihvatio prijedlog E. Svenonius da se doda još i peti cilj, a to je kretanje (*navigation*) bibliografskim zapisima kataloga (primjerice, katalog korisniku treba omogućiti da pronađe druga srodna djela).[36] To je kasnije i potvrđeno IFLA-inim dokumentom pod nazivom *Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima* iz 2009. godine.[37]

[35] Isto, str. 12.

[36] Svenonius, Elaine. Intelektualne osnove organizacije informacija. Lokve : „Benja", 2005. Str. 20.

[37] Statement of International Cataloguing Principles [citirano: 2015-09-21]. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-en.pdf. *Vidi i hrv. prijevod:* Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2016-03-05] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

Kod ciljeva FRBR-a (budući da je *Studija* FRBR-a izrađena po nalogu i pod pokroviteljstvom IFLA-e, ovi se ciljevi još nazivaju i IFLA-ini ciljevi) važno je naglasiti da, iako na prvi pogled prilično odstupaju od ranijih, tradicionalnih, ciljeva kataloga, oni su itekako vezani i utemeljeni na njima. Primjera radi, Cutterov cilj koji kaže da knjižnica treba omogućiti „pronalazak knjige kojoj znamo autora" vidljiv je u FRBR-ovom „pronaći sve *pojavne oblike* koji postvaruju *djela* za koja je odgovorna određena *osoba* ili *korporativno tijelo*" i dalje „pronaći određeni *pojavni oblik* (jednog ili više) *djela* za koji znamo ime *osobe* ili *korporativnog tijela* koji su odgovorni za njegov nastanak".[38] Na isti način ciljevi FRBR-a prate i *Pariška načela*, proširujući na neki način načelo broj 2. Pa tako FRBR, u osnovi, navodi da je cilj kataloga dati odgovor „posjeduje li određeni *pojavni oblik* u slučaju kada je poznato ime *osobe* (ili osoba) i/ili *korporativnog tijela* (jednog ili više) koji su odgovorni za *djelo* (jedno ili više) utjelovljeno u *pojavnom obliku*. Pri tome je poznat naziv *pojavnog oblika* i/ili *izraza* i/ili *djela*".[39] Dakako, ovdje treba cijelo vrijeme imati na umu da su ti ciljevi kataloga zapravo ono što se u rječniku suvremenih konceptualnih modela o kojima je ovdje riječ govori u dijelu posvećenom zadacima ili postupcima korisnika.

Budući da je *Studija* FRBR-a prva u cijelom nizu novih konceptualnih modela, kako u knjižničarskoj, tako i u muzejskoj i arhivističkoj zajednici, ona je sada temelj za daljnji rad na razvijanju ostalih ciljeva. Dakako da je to u prvom redu poslužilo za definiranje ciljeva modela FRAD i FRSAD, no budući da su ti modeli okrenuti prema stručnoj, knjižničarskoj zajednici, ti ciljevi govore o odgovaranju na potrebe specifičnih korisnika – knjižničara, odnosno informacijskih stručnjaka koji se bave izradom i definiranjem normativnih podataka za pristup zapisima putem autorovog imena, naslova ili predmeta djela. Postupci korisnika[40] FRAD i FRSAD prikazani su u Tablici 1., zajedno s postupcima iz modela FRBR, kako bi se istaknula povezanost i sličnost ova tri modela. Dakako da je ovdje važno istaknuti da samo postupci korisnika FRBR-a apostrofiraju isključivo krajnje korisnike kataloga. Postupci FRAD-a i FRSAD-a usmjereni su također krajnjim korisnicima, ali kod njih je ipak naglasak na knjižničnim stručnjacima kao onima koji katalog koriste za izradu novih metapodataka. Tako se kod njih mogu pronaći opisi nekih

[38] Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Nav. dj. Str. 81.

[39] Denton, William. Nav. dj. Str. 47.

[40] Ovdje valja napomenuti da je u hrvatskom prijevodu korišten izraz „postupci korisnika" za engleski izraz „*user tasks*" („korisnički zadaci"). U ovome se radu koristi i jedan i drugi izraz.

postupaka korisnika iz kojih je jasno da se pri tome misli isključivo na postupke stručnjaka – knjižničara, koji kao zadatak imaju izradu bibliografskih opisa i osiguravanje pristupa tim opisima (primjerice *opravdaj* kod FRAD-a).

Tablica 1. Postupci korisnika u modelima FRBR, FRAD i FRSAD

FRBR	**FRAD**	**FRSAD**
pronaći entitet (jedan ili više) koji odgovara korisnikovom kriteriju pretraživanja	pronaći entitet (jedan entitet ili skup entiteta) koji odgovaraju navedenim kriterijima	pronaći jedan ili više predmeta i/ili njihovih naziva koji odgovaraju korisničkim kriterijima
identificirati traženi entitet te razlikovati više sličnih	identificirati entitet (potvrditi da pronađeni entitet po parametrima odgovara traženom entitetu) ili potvrditi oblik imena koji će se koristiti kao nadzirana pristupnica	identificirati predmet i/ili njegov naziv (primjerice, razlikovati između sličnih predmeta i naziva i potvrditi da se odabrao pravi)
odabrati entitet koji odgovara korisnikovim potrebama	kontekstualizirati (smjestiti osobu, korporativno tijelo i sl. u kontekst; pojasniti odnose između jedne ili više osoba, korporativnih tijela, djela i sl.; pojasniti odnos između primjerice osobe ili korporativnog tijela i imena pod kojim su ti entiteti poznati)	odabrati onaj predmet i/ili njegov naziv koji odgovaraju korisničkim potrebama
dobiti pristup entitetu	opravdati (zašto je taj oblik imena odabran za pristupnicu)	istražiti odnose između predmeta i njihovih naziva (primjerice, radi razumijevanja odnosa između predmeta i naziva za taj predmet)

Prema nekima, konceptualni modeli FRBR/FRAD/FRSAD u osnovi imaju tek jedan pravi zadatak, a to je „pronaći“. Svi ostali se mogu smatrati njegovim podzadacima.[41] Pored zadatka „pronaći“ još je jedan izvorni zadatak, a to je „opravdaj“. Ovaj potonji važan je i stoga što nas dovodi bliže semantičkom

[41] Le Boeuf, Patrick. Nav. dj.

webu i ideji povezanih podataka, budući da je prema Tim Berners-Leeju povjerenje (*Trust*) na vrhu piramide zahtjeva semantičkog *weba*.[42] U osnovi, bilo koji podatak koji se unese u knjižnični katalog mora biti *opravdan* na način da mu korisnici mogu *vjerovati*.

P. Le Boeuf smatra da i $FRBR_{OO}$ i $FRBR_{ER}$ obitelj u osnovi trebaju ispuniti tek sljedeća tri cilja koja će osigurati da korisnici mogu:

- pronaći točno ono što traže
- pronaći i ono što nisu tražili, ali je na neki način povezano s onim što su tražili (npr. „istraži“)
- i, u konačnici, vjerovati informacijama koje su pronašli.[43]

U svemu je ovome zanimljivo da $FRBR_{OO}$ uopće ne navodi nikakve ciljeve koje konceptualni model treba ispuniti. Ovo je na tragu promišljanja da konceptualni modeli uopće ne trebaju navoditi korisničke ciljeve, nego da to trebaju činiti kataložni pravilnici.[44] Umjesto toga, kaže se da se od korisnika izvan knjižničarske zajednice očekuje da s informacijama (bilo bibliografskim, bilo kulturne baštine) koje su oblikovane prema ovom modelu čine što ih volja, i to u pravom duhu povezanih otvorenih podataka koji nisu ograničeni prethodno definiranim, reduciranim i donekle arbitrarnim popisom ciljeva.[45]

Naposljetku, budući da su za novi pravilnik za katalogizaciju na kojem se trenutačno radi u Hrvatskoj posebno važni novi FRBR knjižnični referentni model (FRBR-LRM) i najnoviji kataložni pravilnik za anglo-američko kataložno područje pod nazivom *Resource Description and Access* (RDA), u nastavku rada pozabavit ćemo se zadacima korisnika kako su ih oni definirali.

4. RDA i FRBR knjižnični referentni model: korisnički zadaci

Budući da je RDA, između ostalog, utemeljen na konceptualnim modelima FRBR i FRAD, to se jasno odražava i na korisničke zadatke koje ovaj kataložni pravilnik definira. Tako RDA zapravo preuzima korisničke zadatke

[42] Slika semantičkog *weba* Tim Berners-Leeja pod nazivom *Semantic "Web Layer Cake"* dostupna je na internetu, a prvi je put objavljena u Berners-Lee, Tim; Mark Fischetti; Michael L. Dertouzos. Weaving the web : the original design and ultimate destiny of the world wide web by its inventor. 1st ed. San Francisco : Harper San Francisco, cop. 1999.

[43] Le Boeuf, Patrick. Nav. dj.

[44] Isto.

[45] Isto.

FRBR-a: *pronaći*, *identificirati*, *odabrati* i *pristupiti*, ali ih pritom proširuje još za jedan zadatak: *razumjeti*.[46] Ovaj zadnji zadatak podrazumijeva da katalog treba osigurati da korisnik kataloga razumije:

- odnose između jednog ili više entiteta,
- odnose između opisanog entiteta i imena pod kojim je taj entitet poznat (odnosno, oblik imena na drugom jeziku) te
- zašto su određeno ime ili naslov bili odabrani kao pristupnica (usvojen oblik imena) za određeni entitet.[47]

Pored ciljeva koje si je RDA postavio u obliku korisničkih zadataka, ovaj je pravilnik išao i korak dalje: identificirao je ključne (temeljne) elemente kataložnog zapisa. To znači da kataložni zapisi koji opisuju neko *djelo*, *izraz*, *pojavni oblik* ili *jedinicu građe* moraju obvezno sadržavati sve ključne elemente kataložnog zapisa koji su primjenjivi na određeni entitet. Pored njih, zapis smije sadržavati i bilo koji dodatni element koji je potreban za identifikaciju i razlikovanje više sličnih izvora (dakako, uz uvažavanje načela dostatnosti i nužnosti).

Do ovoga skupa ključnih elemenata došlo se na temelju metodologije FRBR-a i FRAD-a gdje se, na kraju izvješća radne skupine, može pronaći mapiranje zadataka korisnika s atributima i odnosima opisanim u modelu. Prilikom mapiranja za svaki korisnički zadatak definirala se relativna vrijednost atributa i/ili odnosa prema tom zadatku, a pritom su se koristile oznake: visoka, srednja, niska i neprimjenjivo. Skup ključnih elemenata RDA-a definiran je na temelju svih atributa i odnosa koji su u mapiranju FRBR-a dobili vrijednost „visoka".[48] Tako se ispostavilo da su sljedeći korisnički zadaci FRBR-a dobili oznaku visoke vrijednosti:[49]

- *identificirati* i *odabrati* pojavni oblik
- *identificirati* djela i izraze utjelovljene u pojavnom obliku
- *identificirati* stvaratelja/-e nekog djela.

Kod FRAD-a, to su bili sljedeći zadaci:[50]

- *pronaći* osobu, obitelj ili korporativno tijelo povezano s izvorom
- *identificirati* osobu, obitelj ili korporativno tijelo.

---

[46] RDA : resource description and access. 2013 rev. Chicago : American Library Association [etc.], 2013. Str. 0-4 – 0-5.

[47] Isto, str. 0-5.

[48] Kiorgaard, Deirdre. RDA core elements and FRBR user tasks [citirano: 2015-10-08]. 5th November 2008. Dostupno na: http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5chair15.pdf

[49] RDA. Nav. dj. Str. 0-8.

[50] Isto.

Budući da se RDA kontinuirano revidira, vrlo je vjerojatno da ovo nije konačna inačica ni pravilnika, ni korisničkih zadataka. Tim više što je trenutačno u pripremi objedinjeni FR-model (FRBR-LRM) i za očekivati je da će i RDA u skoroj budućnosti usvojiti promjene koje doživi model. Prilikom odabira korisničkih zadataka ovaj novi objedinjeni model polazi, kao doduše i njegovi prethodnici FRBR, FRAD i FRSAD, od populacije kojoj su knjižnice namijenjene. Budući da bibliografske ili normativne podatke mogu koristiti čitatelji, učenici i studenti, znanstvenici, knjižničari, ali i neki drugi akteri poput nakladnika ili distributera, ovaj model pokušava zadacima odgovoriti na potrebe svih njih.[51] Tako novi model predlaže pet korisničkih zadataka koji su prikazani u Tablici 2. Zanimljivo je da se ovdje naglašava da, iako su korisnički zadaci popisani linearno, to nikako ne mora značiti da je to nužan poredak u kojem će svaki korisnik pretraživati, budući da su ranija brojna istraživanja dokazala da je proces pretraživanja izuzetno iterativan. Tako se neki korisnički zadaci mogu odvijati istovremeno u glavi korisnika (primjerice *pronaći* i *odabrati*), dok je zadatak *istražiti* prilično drugačiji od ostalih zadataka. On ponekad može poslužiti kao početna točka daljnjih pretraga, a ponekad može biti i pravi cilj korisnika.[52]

Tablica 2. Postupci korisnika u modelu FRBR-LRM

Pronaći	Pretraživati po bilo kojem od relevantnih kriterija s ciljem okupljanja informacija o jednom ili više izvora koji nas zanimaju
Identificirati	Razumjeti prirodu pronađenih izvora te razlikovati slične izvore
Odabrati	Odrediti prirodu pronađenih izvora i odabrati (prihvaćanjem ili odbacivanjem) određene pronađene izvore
Nabaviti, dobiti pristup	Pristupiti sadržaju izvora
Istražiti	Upotrijebiti odnose između izvora da bi ih stavio u kontekst

Prva četiri zadatka (*pronaći, identificirati, odabrati* i *nabaviti*) očito su zadaci preuzeti od modela FRBR, no i FRAD i FRSAD imaju zadatke *pronaći* i *identificirati*. Osim toga, FRSAD uključuje i zadatak *odabrati*. Zadatak

[51] Riva, Pat; Maja Žumer. Introducing the FRBR Library Reference Model [citirano: 2015-10-08]. // World Library and Information Congress "Dynamic Libraries: Access, Development and Transformation" : 81st IFLA General Conference and Council, 15-21 August 2015, Cape Town, South Africa. Dostupno na: http://library.ifla.org/1084/1/207-riva-en.pdf

[52] FRBR-Library Reference Model. Nav. dj. Str. 8.

istražiti preuzet je od FRSAD-a, ali je ovdje definicija proširena na način da obuhvati i FRAD-ov zadatak *kontekstualiziraj* (vidi Tablicu 1.). Pored toga, ovaj zadatak u sebi uključuje i *navigaciju*, koju je ranije istaknula E. Svenonius, jer je za istraživanje u obliku prebiranja po bazi, slučajnih pronalazaka slijeđenjem poveznica i sl., apsolutno potrebno osigurati kretanje po bazi podataka. Isto tako, istraživanje baze podrazumijeva i da korisnici *razumiju* (RDA-ov cilj) ono što su pronašli (primjerice različite *nomene*[53] za neki entitet). Zadatak FRAD-a *opravdaj* nije uključen u model LRM-a budući da je taj zadatak usmjeren isključivo knjižničarima od kojih se ovdje traži da dokumentiraju razloge zašto su odabrali ime ili oblik imena na kojem se zasniva nadzirana pristupnica. Budući da se model FRBR LRM usmjerava prema krajnjim korisnicima ovaj je postupak izostavljen.

5. Istraživanja korisničkih postupaka

Na kraju ove analize ciljeva kataloga definiranih u odnosu na pretpostavljene postupke (različitih skupina) korisnika kojima su ti katalozi namijenjeni, moramo istaknuti da postoji relativno malo studija koje su istraživale upravo korisnički aspekt današnjih kataloga, osobito u odnosu na postupke korisnika u okviru FRBR obitelji. Stoga je vrijedno istaknuti radove koji su se bavili ovom temom. Jedan od radova koji analizira postupke korisnika, osobito odabira i identificiranja traženog entiteta u interaktivnim sustavima za pretraživanje informacija je rad autora V. Harej i M. Žumer iz 2013.[54] Temom korisničkog vrednovanja „eferbeeriziranih" knjižničnih kataloga bavi se rad Y. Zhanga i A. Salaba iz 2012., međutim, on se ne koncentrira toliko na zadatke, odnosno postupke korisnika,[55] nego veću pozornost daje njihovoj percepciji drugačije organiziranog kataloga. Nekoliko ranijih radova zanimljivih za ovu temu proučavalo je relativnu vrijednost elemenata kataložnog opisa za krajnje korisnike i to na temelju bibliografskih zapisa temeljenih na *Anglo-američkom*

[53] Odnosno *nazive*. Terminologija FRSAD-a koji je uveo termine „thema" odnosno *predmet* i „nomen" odnosno *naziv* ili *ime*.

[54] Harej, Viktor; Maja Žumer. Analysis of FRBR user tasks. // Cataloging & Classification Quarterly 51, 7(2013), 741-759.

[55] *Usp.* Zhang, Yiu; Athena Salaba. What do users tell us about FRBR-based catalogs? // Cataloging & Classification Quarterly 50, 5/7(2012), 705-723.

kataložnom pravilniku (AACR) i nekim drugim standardima.[56] I naposljetku, kao posebno zanimljiv rad istaknuli bismo istraživanje P. Hidera i Y.-H. Liua iz 2013. u kojem su autori empirijski testirali ključne elemente RDA-a u odnosu na postupke korisnika FRBR-a i zaključili da definirani ključni elementi RDA-a nisu uvijek oni elementi koji se najčešće koriste prilikom pretraživanja kataloga.[57]

U kontekstu hrvatske kataložne prakse moramo naglasiti da je potrebno provoditi više istraživanja korisnika i njihovog shvaćanja kataloga. Do sada se uglavnom pisalo o korisničkoj percepciji uporabljivosti hrvatskih OPAC-a,[58] no potrebno je napraviti detaljnija istraživanja i elemenata kataložnog opisa i povezati ih s postupcima današnjih korisnika.

Zaključno

Cilj ovoga rada bio je dati kratak povijesni pregled korisničkih zadataka kataloga, s naglaskom na postojeće konceptualne modele u knjižničarskoj, ali i ostalim zajednicama zainteresiranim za smislenu organizaciju informacija. U izradi konceptualnih modela uz knjižničarsku zajednicu najveći iskorak napravila je još i muzejska, tako da se rad ponajviše bavio modelima te dvije zajednice. Osim korisničkih ciljeva i zadaća kataloga, rad daje i kratak i sažet prikaz čimbenika koji mogu utjecati na korisničko iskustvo pretraživanja kataloga te je nužno da svi informacijski djelatnici uključeni u osmišljavanje sustava za pretraživanje vode računa o tim čimbenicima kako bi cijeli proces učinili što ugodnijim za krajnjeg korisnika.

U svjetlu izrade novog kataložnog pravilnika za Hrvatsku, pravilnika koji okuplja oko sebe tri važne baštinske zajednice: arhivističku, knjižničarsku i muzejsku, važno je preispitati korisničke zadatke koji su postavljeni u različitim modelima. U radu je naglasak stoga stavljen na korisničke zadatke kako

[56] *Usp.* Hider, Philip; Kah-Ching Tan. Constructing record quality measures based on catalog use. // Cataloguing & Classification Quarterly 46, 4(2008), 338-361.; *također,* Hider, Philip. Catalogue use at the State Library of Victoria. // Australian Academic & Research Libraries 39, 1(2008), 14-25.

[57] Hider, Philip; Ying-Hsang Liu. The use of RDA elements in support of FRBR user tasks. // Cataloging & Classification Quarterly 51, 8(2013), 857-872.

[58] *Usp. npr.* Andrlić, Berislav; Robert Idlbek; Branka Kotur. WebPAC Gradske i sveučilišne knjižnice u Osijeku : studija uporabljivosti. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 49, 2(2006), 50-61.; *također,* Peša Pavlović, Nikolina; Franjo Pehar. Usability in Croatian OPACs. // The Third ASIS&T European Workshop, Osijek 22-23 May, 2015.

su opisani u RDA-u te modelu FRBR-LRM, budući da je namjera budućeg pravilnika da slijedi međunarodna promišljanja i stavove. Prema svemu sudeći, čini se da je pet korisničkih zadataka modela FRBR-LRM trenutačno najzreliji rezultat promišljanja knjižničarske zajednice, koji je u sebi obuhvatio sve ranije popravke i dopune, te se čini razumnim i logičnim da ti korisnički zadaci budu temelj i budućeg hrvatskog kataložnog pravilnika.

Kao što se vidi iz priloženog, zadaci korisnika danas u 21. stoljeću, iako se neprestano redefiniraju i propitkuju, u nekim svojim temeljnim ciljevima nisu jako drugačiji od Cutterovih ciljeva postavljenih u drugoj polovici 19. stoljeća. Međutim, iako ciljevi i zadaće kataloga ostaju donekle isti, ne smijemo zaboraviti da knjižnice posluju u izuzetno promjenjivom okruženju i s izuzetno promjenjivim nositeljima, ali i potrebama korisnika. Sve to vodi nas do zaključka da se ciljevi kataloga moraju neprestano propitkivati i, po potrebi, redefinirati.

LITERATURA

Baca, Murtha; Sherman Clarke. FRBR and works of art, architecture, and material culture. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 103-110.

Bates, Marcia J. The design of databases and other information resources for humanities scholars : the Getty Online Searching Project Report No. 4. // Online & CD-Rom Review 18(6), 331-340.

Bates, Marcia J. Improving user access to library catalog and portal information : final report [citirano: 2015-09-28]. 2003. Dostupno na: http://www.loc.gov/catdir/bibcontrol/2.3BatesReport6-03.doc.pdf

Bates, Marcia J. Indexing and access for digital libraries and the Internet : human, database, and domain factors. // Journal of the American Society for Information Science 49, 13(1998), 1185-1205.

Berners-Lee, Tim; Mark Fischetti; Michael L. Dertouzos. Weaving the web : the original design and ultimate destiny of the world wide web by its inventor. 1st ed. San Francisco : Harper San Francisco, cop. 1999.

Borgman, Christine L. Why are online catalogs hard to use? : lessons learned from information-retrieval studies. // Journal of the American Society for Information Science 37, 6(1986), 387-400.

Calhoun, Karen. The changing nature of the catalog and its integration with other dicovery tools : final report : prepared for the Library of Congress [citirano: 2015-09-28]. 2006. Dostupno na: https://www.loc.gov/catdir/calhoun-report-final.pdf

The CIDOC Conceptual Reference Model [citirano: 2015-09-08]. Dostupno na: http://www.cidoc-crm.org/

Cochrane, Pauline A. A paradigm shift in library science. // Information Technology and Libraries 2, 1(1983), 3-4.

Denton, William. FRBR and the history of cataloging. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 35-56.

Final report of the Working Group on Aggregates [citirano: 2015-09-08] / IFLA Cataloguing Section, FRBR Review Group, Working Group on Aggregates. September 12, 2011. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbrrg/AggregatesFinalReport.pdf

FRBR-Library Reference Model : combined draft / submitted by the Consolidation Editoral Group to the FRBR Review Group. 2015. [interni dokument]

FRBR : object-oriented definition and mapping from $FRBR_{ER}$, FRAD and FRSAD [citirano: 2015-10-09] / International Working Group on FRBR and CIDOC CRM Harmonisation ; supported by Delos NoE ; editors Chryssoula Bekiari … [et. al.]. (Version 2.2), March 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbroo_v2.2.pdf

Gorman, Michael. Thinking the unthinkable : a synergetic profession : online catalogs go beyond bibliographic control. // American Libraries 13(1982), 437-474.

Grose, Michael W.; Maurice B. Line. On the construction and care of white elephants : some fundamental questions concerning the catalogue. // Library Association Record 70(1968), 2-5.

Harej, Viktor; Maja Žumer. Analysis of FRBR user tasks. // Cataloging & Classification Quarterly 51, 7(2013), 741-759.

Hider, Philip. Catalogue use at the State Library of Victoria. // Australian Academic & Research Libraries 39, 1(2008), 14-25.

Hider, Philip; Kah-Ching Tan. Constructing record quality measures based on catalog use. // Cataloguing & Classification Quarterly 46, 4(2008), 338-361.

Hider, Philip; Ying-Hsang Liu. The use of RDA elements in support of FRBR user tasks. // Cataloging & Classification Quarterly 51, 8(2013), 857-872.

Hildreth, Charles R. The use and understanding of keyword searching in a university online catalog. // Information Technology and Libraries 16, 2(1997), 52-62.

Hunter, Jane. Combining the CIDOC CRM and MPEG-7 to describe multimedia in museums [citirano: 2015-09-08]. // Museums and the Web 2002 : proceedings / D. Bearman & J. Trant. Boston : Archives & Museums Informatics, 2002. Dostupno na: http://www.archimuse.com/mw2002/papers/hunter/hunter.html

IFLA. World-wide review of $FRBR_{OO}$ 2.2 [citirano: 2015-09-08]. Dostupno na: http://www.ifla.org/node/9453

Kiorgaard, Deirdre. RDA core elements and FRBR user tasks [citirano: 2015-10-08]. 5th November 2008. Dostupno na: http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/5chair15.pdf

Larson, R. R. The decline of subject searching : long-term trends and patterns of index use in an online catalog. // Journal of the American Society for Information Science 42, 3(1991), 197-215.

Le Boeuf, Patrick. A basic introduction to $FRBR_{OO}$ and $PRESS_{OO}$ [citirano: 2015-09-14]. // World Library and Information Congress "Dynamic Libraries: Access, Development and Transformation" : 81st IFLA General Conference and Council, 15-21 August 2015, Cape Town, South Africa. Dostupno na: http://library.ifla.org/1150/1/207-leboeuf-en.pdf

Lubetzky, Seymour. Principles of cataloging. Final report. Phase I: Descriptive cataloging. // Seymour Lubetzky : writings on the classical art of cataloging / compiled and edited by Elaine Svenonius and Dorothy McGarry. Englewood, Colo. : Libraries Unlimited, 2001. Str. 78-139.

Malinconico, Michael S.; Paul J. Fasana. The future of the catalog : the library's choices. White Plains, NY : Knowledge Industry Publications, 1979.

RDA : resource description and access. 2013 rev. Chicago : American Library Association [etc.], 2013.

Riva, Pat; Maja Žumer. Introducing the FRBR Library Reference Model [citirano: 2015-10-08]. // World Library and Information Congress "Dynamic Libraries: Access, Development and Transformation" : 81st IFLA General Conference and Council, 15-21 August 2015, Cape Town, South Africa. Dostupno na: http://library.ifla.org/1084/1/207-riva-en.pdf

Shadle, Steve. FRBR and serials : one serialist's analysis. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 153-174.

Siegfried, Susan; Marcia J. Bates; Deborah N. Wilde. A profile of end-user searching behavior by humanities scholars : the Getty Online Searching Project Report No. 2. // Journal of the American Society for Information Science 44, 5(1993), 273-291.

Statement of International Cataloguing Principles [citirano: 2015-09-21]. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-en.pdf. *Vidi i hrv.*

prijevod: Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2016-03-05] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf.

Statement of Principles [citirano: 2015-09-10] / adopted by The International Conference on Cataloguing Principles. Paris, October 1961. Dostupno na: http://www.nl.go.kr/icc/paper/20.pdf

Svenonius, Elaine. Intelektualne osnove organizacije informacija. Lokve : „Benja“, 2005.

Thurman, Alexander C. FRBR and archival materials : collections and context, not works and content. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 97-102.

Uvjeti za funkcionalnost autoriziranih podataka : konceptualni model : završni izvještaj, prosinac 2008. / uredio Glenn E. Patton, IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost i obrojčavanje autoriziranih zapisa (FRANAR) ; odobrili stalni odbori IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje, ožujak 2009. ; [s engleskog preveo Tomica Vrbanc]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2010.

Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

Uvjeti za funkcionalnost predmetnih autoriziranih podataka : konceptualni model / IFLA-ina Radna skupina za Uvjete za funkcionalnost predmetnih preglednih zapisa (FRSAR) ; urednice Marcia Lei Zeng, Maja Žumer i Athena Salaba ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za klasifikaciju i indeksiranje u lipnju 2010. ; [preveo s engleskog Predrag Perožić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2012.

Vellucci, Sherry L. FRBR and music. // Understanding FRBR : what it is and how it will affect our retrieval tools / edited by Arlene G. Taylor. Westport, Conn. ; London : Libraries Unlimited, cop. 2007. Str. 131-152.

Walker, Stephen; Micheline Hancock-Beaulieu. Okapi at City : an evaluation facility for interactive IR [citirano: 2015-10-08]. London : Centre for Information Science City University : British Library Research and Development, 1991. Dostupno na: http://sigir.org/resources/museum/

Zhang, Yiu; Athena Salaba. What do users tell us about FRBR-based catalogs? // Cataloging & Classification Quarterly 50, 5/7(2012), 705-723.

Zipf, George Kingsley. Human behavior and the principle of least effort. Cambridge, Mass. : Addison-Wesley, 1949.